

Antoni Mieczkowski

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Z dziejów Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego w województwie lubelskim w latach 1949-1956

Ruch ludowy w województwie lubelskim miał silną pozycję polityczną przed drugą wojną światową, w czasie okupacji niemieckiej i w pierwszych trzech latach powojennych. Do Stronnictwa Ludowego „Roch” pod koniec okupacji niemieckiej należało w województwie około 70 tys. członków, z tego prawie 50 tys. stanowili żołnierze Batalionów Chłopskich¹. Przed referendum, w połowie 1946 r. do Polskiego Stronnictwa Ludowego należało prawie 75 tys. członków, do „lubelskiego” Stronnictwa Ludowego około 1 tysiąca². Wśród młodzieży wiciowej województwa lubelskiego dominowały tradycje bechowskie i akowskie, które rzutowały na jej zaangażowanie polityczne. W połowie 1948 r. na omawianym terenie zarejestrowanych było 570 kół ZMW RP „Wici”, liczących 17 700 członków³. Do Stronnictwa Ludowego należało wówczas około 4 tys. członków.

Po sfałszowanych przez komunistów wyborach parlamentarnych w 1947 r. partia rządząca i aparat państwowy przystąpiły do zaplanowanej akcji likwidacji niezależnego ruchu ludowego. Najpierw przeprowadzono „demokratyzację” ZMW RP „Wici” przy pomocy niektórych członków SL i PSL „Nowe Wyzwolenie”. Byli to m.in.: Henryk Kolano, Józef Płoński, Bronisław Pietryka, Henryk Syska, Antoni Wesołowski, Stanisław Wójtowicz, Józef Oracz-Tłuczek⁴. Na trzecim zjeździe statutowym ZMW RP „Wici” w dniu 20 kwietnia 1947 r. do Zarządu Wojewódzkiego wybrano 5 członków SL i 5 członków PSL „Nowe Wyzwolenie”.

Po „demokratyzacji” „Wici” aparat bezpieczeństwa publicznego sparaliżował działalność struktur PSL. W końcu 1947 r. liczba członków stronnictwa nie

¹ J. Kasperek, *Konspiracyjny ruch ludowy na Lubelszczyźnie 1939-1944*, Warszawa 1988, s. 199-201.

² A. Mieczkowski, *Aktywność polityczna ruchu robotniczego, ludowego i młodochłopskiego na wsi lubelskiej w latach 1944-1949*, mps powielany, Warszawa 1991, s. 20; *Relacja Franciszka Kusyka z 30 I 1996 r.* (zapis własny – A.M.).

³ A. Mieczkowski, *Stronnictwo Ludowe na Chełmszczyźnie w latach 1944-1949*, „Rocznik Chełmski” 1955, t. I, s. 310-312.

⁴ „Dziennik Ludowy” 25 IV 1947, nr 116, s. 3; „Sztandar Ludu” 4 V 1948, nr 122, s. 2.

przekraczała 5 tysięcy⁵. Po wyjeździe prezesa Stanisława Mikołajczyka z kraju o składzie personalnym Zarządu Wojewódzkiego „odrodzonego” PSL zadecydował Komitet Wojewódzki PPR na wniosek szefa Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego.

Przed powstaniem Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego wśród członków i aktywistów obu stronnictw (w przeciwieństwie do ludzi zatrudnionych w aparacie stronnictw) województwa lubelskiego przeważały: agrarystyczny sposób myślenia, szacunek wobec przywódców ruchu ludowego (W. Witos, Maciej Rataj, S. Mikołajczyk), niechęć wobec PPR (PZPR) i funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa publicznego. W wyniku weryfikacji członków SL i „odrodzonego” PSL, przeprowadzonej w latach 1948-1949, usunięto z obu stronnictw prawie 7 tys. członków, głównie chłopów⁶. Kierownictwo wojewódzkiej organizacji SL w Lublinie do wiosny 1948 r. (Józef Wójcik, Józef Sokołowski, Stanisław Wrona, Eustachy Tętnik, Jan Kisiel, Andrzej Błyskosz) stało na stanowisku, że stronnictwo jest niezależną partią centrową, która z innymi partiami chce współpracować dla dobra kraju i wsi na zasadach partnerskich⁷. Po zmianie składu Zarządu Wojewódzkiego SL – pod naciskiem KW PPR – w kwietniu 1948 r. (prezesurę objął Jan Ziemiński) najczęściej odwoływano ze stanowisk partyjnych i administracyjnych oraz skreślano z ewidencji stronnictwa tych członków, którzy nie akceptowali totalizacji życia politycznego, kolektywizacji rolnictwa, prześladowania autentycznych ludowców przez aparat państwa. W ostatnich dwu latach istnienia SL szczególną troskę o „ideową czystość” przejawiali oprócz J. Ziemińskiego, tacy aktywiści jak Józef Oracz-Thuczek, Jan Gilas i Bronisław Pietryka⁸.

W Deklaracji Ideowo-Programowej ZSL zanegowano założenia ideowe, programowe i tradycje ruchu ludowego, a tym samym przyjęto „komunistyczny system wartości”, tradycje i metody działania. Stronnictwo uznało za główne dyrektywy swojej działalności umacnianie komunistycznego monopolu władzy, kolektywizację rolnictwa, czujność rewolucyjną, walkę klasową oraz marksistowską wykładnię wobec religii i Kościoła katolickiego⁹. Wzorem PZPR cał-

⁵ Archiwum Akt Nowych (dalej: AAN), sygn. 295/VII-126, t. 3, k. 249, *Stronnictwo Ludowe 1944-1948*.

⁶ Archiwum Zarządu Wojewódzkiego PSL w Lublinie (dalej: AZWPSL), *Biuletyn Pozjazdowy Wojewódzkiego Komitetu Wykonawczego ZSL z dnia 1 lipca 1951 r.*, s. 5.

⁷ Archiwum Zakładu Historii Ruchu Ludowego (dalej: AZHRL), sygn. III/SL-233, k. 40-41, *Sprawozdanie Wydziału Personalnego NKW SL za lata 1947-1949*.

⁸ AZW PSL, t. 1, k. 32. *Księga protokołów posiedzeń ZW SL w Lublinie od 5 V 1945 do 20 XII 1947 r.*

⁹ A. Mieczkowski, *Stronnictwo Ludowe wobec Kościoła Katolickiego w latach 1945-1949*, (w:) *Studia historyczne, Księga pamiątkowa dedykowana Czesławowi Rajcy*, Praca zbiorowa pod red. A. Wiśniewskiej, Lublin 1995, s. 358.

kowicie wyeliminowano w ZSL swobodę wypowiedzi, wprowadzono wewnętrzną cenzurę autorów i redaktorów prasy i wydawnictw partyjnych oraz zachęcano lub zmuszano członków do działalności agenturalnej¹⁰.

Jeszcze przed powstaniem ZSL, w pierwszej połowie 1949 r., Zarząd Wojewódzki SL na polecenie władz naczelnych przygotował projekt rozbudowy aparatu partyjnego. W Wojewódzkim Komitecie Wykonawczym ZSL w Lublinie przewidziano 45 etatów, w tym 10 etatów pracowników obsługi. Na posiedzeniu WKW ZSL w dniu 11 grudnia 1949 r. przyjęto uchwałę, że urzędującymi członkami Prezydium WKW będą: przewodniczący – Jan Ziemiński, wiceprzewodniczący Jan Drożdżiuk, sekretarz polityczno-organizacyjny – Józef Oracz-Tłuczek, sekretarz ekonomiczny – Stanisław Szczepaniuk. W siedmiu wydziałach WKW ZSL zatrudniono 30 etatowych pracowników politycznych, w większości absolwentów Centralnej Szkoły Politycznej Stronnictwa Ludowego. Nominację na kierowników poszczególnych Wydziałów WKW otrzymali: Władysław Wołkowski – Wydziału Organizacyjnego, Polikarp Dębek – Wydziału Personalnego, Kazimierz Duma – Wydziału Ekonomiczno-Rolnego, Janina Gawron – Wydziału Propagandy, Oświaty i Kultury, Andrzej Gawda – Wydziału Samorządowo-Administracyjnego, Bronisława Staszczuk – Wydziału Kobiecego i Franciszek Grzesiuk – Wydziału Finansowo-Gospodarczego¹¹.

Członkowie WKW ZSL w dniach 13 i 14 grudnia 1949 r. udali się do wszystkich powiatów, aby uzyskać od przedstawicieli Komitetów Powiatowych PZPR akceptację składów personalnych Powiatowych Komitetów Wykonawczych ZSL. Na posiedzeniu WKW w dniu 15 grudnia tego roku zatwierdzono składy osobowe PKW i zwrócono się do Naczelnego Komitetu Wykonawczego ZSL o ich ostateczne potwierdzenie. Do Powiatowych Komitetów Wykonawczych instancja wojewódzka wyznaczała przeważnie po 5 zeselowców. Na posiedzeniu WKW w dniu 4 stycznia 1950 r. powołano urzędujących sekretarzy PKW ZSL w całym województwie. Władze naczelne stronnictwa, biorąc pod uwagę rozwój organizacyjny i „prowadzenie właściwej pracy politycznej” podzieliły powiaty na pięć kategorii. Powiatom zaszeregowanym do pierwszej kategorii (Chełm, Hrubieszów, Lubartów i Włodawa) przyznano 6 etatów, do drugiej (Lublin, Krasnystaw, Puławy, Biała Podlaska, Tomaszów Lubelski i Kraśnik) – 5 etatów, do trzeciej (Zamość, Łuków i Biłgoraj) – 4 etaty, do czwartej (Radzyń) – 3 etaty, do piątej (komitety grodzkie) – 1 etat. W 1950 r. w PKW ZSL pracowały 72 osoby, łącznie w aparacie ZSL w województwie lubelskim zatrudnionych było 117 osób¹².

¹⁰ J. Gmitruk, *Zjednoczone Stronnictwo Ludowe 1949-1989*. Warszawa 2004, s. 28-31.

¹¹ AZW PSL, t. 173, k. 160-163, *Księga protokołów ZW SL i WKW ZSL w Lublinie od 21 I 1948 do 6 II 1950 r.*

¹² Tamże, k. 177.

W pierwszym półroczu istnienia ZSL uwaga władz naczelnych i terenowych koncentrowała się wokół przygotowania licznego grona organizatorów spółdzielni produkcyjnych. Od stycznia do maja 1950 r. na kursach centralnych w Warszawie i wojewódzkich w Lublinie przeszkolono w zakresie kolektywizacji wsi łącznie 703 zeteselowców¹³. Należy tu dodać, że do końca 1949 r. zarejestrowano na terenie województwa lubelskiego 13 spółdzielni produkcyjnych. Jako czyn kongresowy ogłoszono utworzenie przez pezetpeerowców i zeteselowców spółdzielni produkcyjnej we wsi Lubień w powiecie włodawskim. Pierwsze komitety założycielskie spółdzielni produkcyjnych w powiatach chełmskim i krasnostawskim powstały w styczniu 1950 r. Do maja tego roku zarejestrowano 57 spółdzielni produkcyjnych, z tego pierwszego typu – 7, drugiego typu – 12, trzeciego typu – 38. W tychże spółdzielniach zrzeszonych było 1987 członków, z czego do ZSL należało 178 osób¹⁴.

Akcja scaleniowa byłych kół SL i „odrodzonego” PSL w powiatach województwa lubelskiego (tylko w 8 powiatach były koła tych dwu stronnictw w tych samych miejscowościach) zakończyła się do dnia 23 kwietnia 1950 r. Liczba członków ZSL wynosiła wówczas 7977, w tym 1005 kobiet. Od stycznia do maja 1950 r. powołano 157 Zarządów Gminnych ZSL w województwie lubelskim (w województwie wtedy było 240 gmin)¹⁵. W 1950 r. koła ZSL były w 17% wsi sołeckich, a chłopcy stanowili 65% ogółu członków stronnictwa w omawianym województwie¹⁶.

Do dnia 23 kwietnia 1950 r. odbyły się pierwsze powiatowe zjazdy ZSL w całym województwie lubelskim, na których uchwalano plany pracy i wybierano delegatów na pierwszy statutowy zjazd wojewódzki. Selekcją delegatów na zjazd wojewódzki zajmowały się powiatowe urzędy bezpieczeństwa publicznego, powiatowe instancje PZPR i prezydium Tymczasowego Wojewódzkiego Komitetu Wykonawczego ZSL. Pod koniec marca 1950 r. w powiecie lubelskim usunięto ze stronnictwa 6 członków za „poglądy reakcyjne” i „wrogą działalność”; a wobec tych wykluczonych PUBP postanowił „założyć sprawy ewidencyjne i wziąć ich pod rozpracowanie przez posiadaną agenturę na tym terenie”¹⁷. W planach pracy powiatowych organizacji ZSL (projekty tych planów przesłał NKW do realizacji instancjom powiatowym) akcentowano przede wszystkim: konieczność realizacji planu 6-letniego, likwidacji analfabe-

¹³ Tamże, t. 1, k. 10. *Sprawozdanie TKWK ZSL w Lublinie za okres od 25 IV 1948 do 14 V 1950 r.*

¹⁴ Tamże, k. 9-10.

¹⁵ Tamże, k. 7-9.

¹⁶ J. Łyczkowski, *Zjednoczone Stronnictwo Ludowe w latach 1949-1975*, Warszawa 1979, s. 101-108.

¹⁷ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Lublinie (dalej: AIPNL), sygn. 08/100, k. 88, *Materiały dotyczące członków PSL pow. Lublin*.

tyzmu, kolektywizacji wsi, zacieśniania sojuszu robotniczo-chłopskiego, umacniania sojuszu ze Związkiem Radzieckim, organizowania Komitetów Obrony Pokoju i kształtowania naukowego poglądu na świat¹⁸.

Pierwszy statutowy Zjazd Wojewódzki ZSL w Lublinie odbył się w dniu 14 maja 1950 r. W sali Teatru Muzycznego w obecności 204 delegatów i gości. Władze naczelne reprezentowali: Prezes NKW – Władysław Kowalski, prezes Rady Naczelnej – Józef Niećko i sekretarz NKW – Aleksander Juskiewicz. Obradom zjazdowym przewodniczył Bolesław Nazimek, przewodniczący Zarządu Wojewódzkiego Związku Młodzieży Polskiej.

Prezes TWKW ZSL, Jan Ziemiński otwierając obrady stwierdził, że zjednoczenie ruchu ludowego w 1949 r. dokonało się przy „pomocy klasy robotniczej przeciwko wsteczniectwu, krzywdzie i wyzyskowi”. Pokój Polsce i światu gwarantują „niezwyciężony Związek Radziecki” i „wódz mas pracujących całego świata i przyjaciel Polski – wielki Stalin”¹⁹.

Prezes NKW ZSL, Władysław Kowalski wskazał najważniejsze zadania, które należy realizować w kraju i województwie lubelskim: 1) kolektywizacja wsi, 2) popularyzacja pozycji rad narodowych w społeczeństwie, 3) natężenie walki z wrogiem klasowym, 4) wychowanie nowego człowieka (młodzież powinna uczyć się nowego stylu życia w ZMP), 5) dalsze zacieśnianie sojuszu robotniczo-chłopskiego²⁰.

W dyskusji na zjeździe wojewódzkim zabrało głos kilkunastu delegatów, którzy w swoich wypowiedziach nawiązywali do problemów poruszonych w przemówieniu W. Kowalskiego. Czesław Kwiatkowski z pow. chełmskiego wyraził przekonanie, że pokój zapanuje w świecie, bo o jego utrzymanie walczy Związek Radziecki i generalissimus Józef Stalin. Dodał, że na wsi wzrasta świadomość polityczna, czego wyrazem jest wstępowanie chłopów do spółdzielni produkcyjnych; spółdzielczość ta jest instrumentem, przy pomocy którego zwyciężymy „wroga klasowego, jakim jest kułak na wsi”²¹. Najbardziej brutalne było wystąpienie sekretarza Zarządu Powiatowego ZSL w Chełmie Franciszka Stopy, który powiedział m.in.: „Członkowie stronnictwa muszą stoczyć bezwzględną walkę z kułactwem, aby wyniszczyć ich do cna, tak jak niszczyliśmy obecnie analfabetyzm (...). Kułacy oraz część kleru reakcyjnego chcieliby widzieć wieś polską w nędzy i zacofaniu, co miało miejsce do roku 1939”²². Sekretarz ZP ZSL we Włodawie Grzegorz Winniczuk przekonywał, że „reakcyjny kler propaguje

¹⁸ AZW PSL, t. 1, k, 7, *Sprawozdanie TWKW ZSL w Lublinie za okres od 25 IV 1948 do 14 V 1950 r.*

¹⁹ Tamże, k. 1., *Protokół i Zjazdu Statutowego WKW ZSL w Lublinie z 14 V 1950 r.*

²⁰ Tamże, k. 3-5.

²¹ Tamże, k. 14.

²² Tamże, k. 9.

wśród chłopów fałszywe informacje odciągając ich od spółdzielczości. Reakcyjny kler chwyta się różnych środków, aby poderwać autorytet partii. Dlatego musimy być czujni, by wreszcie skończyć z tymi wrogami ustroju²³.

Komisja Matka zaproponowała na zjeździe listę kandydatów do WKW ZSL w Lublinie, na której były następujące nazwiska: Jan Ziemski, Józef Mieleniak, Józef Dziuba, Józef Oracz-Tłuczek, Stanisław Szczepaniuk, Zofia Kurowska, Włodzimierz Skrzyński, Franciszek Stopa, Bolesław Nazimek, Józef Tront, Józef Kręcisz, Józef Lipko, Jan Drożdżiuk i Stefania Rudnicka²⁴.

Obrazy zjazdu zakończyły się przyjęciem ośmiu rezolucji. Siódma rezolucja była tak sformułowana: „Witamy z zadowoleniem ustawę o jednolitej władzy państwowej, która zapewni całkowity wpływ masom ludowym na ugruntowanie władzy ludowej w Polsce²⁵”. Ustawa ta z dnia 20 marca 1950 r. wprowadziła w systemie administracji terytorialnej zasady zaczerpnięte z wzorca radzieckiego (zlikwidowała dotychczasowe pionierzy administracji rządowej i samorządowej).

Drugi Wojewódzki Zjazd ZSL w Lublinie odbył się w dniu 17 czerwca 1951 r. w obecności 159 delegatów z poszczególnych powiatów i 103 zaproszonych gości. Podczas zjazdu przybyła na salę obrad delegacja ze spółdzielni produkcyjnej z Krasówki w powiecie włodawskim. Władze wojewódzkie ZSL i PZPR negatywnie oceniły powitanie zjazdu przez tę delegację, ponieważ jej przewodniczący Stanisław Sokołowski przedstawił liczne trudności, jakie napotyka ta spółdzielnia ze strony służby rolnej, Banku Centralnego i Centrali Rolniczych Spółdzielni²⁶.

Przed drugim Zjazdem Wojewódzkim ZSL odbyły się w powiatach odprawy z delegatami i wyznaczonymi gośćmi, w których uczestniczyli obok przedstawicieli władz powiatowych ZSL sekretarze powiatowi PZPR, radni Powiatowych Rad Narodowych, funkcjonariusze Powiatowych Urzędów Bezpieczeństwa Publicznego, przedstawiciele Zarządów Powiatowych Związku Samopomocy Chłopskiej i Związku Młodzieży Polskiej. Celem tych odpraw było przygotowanie tematów do dyskusji na zjeździe, projektu składu władz wojewódzkich i komisji zjazdowych.

Obradom drugiego Wojewódzkiego Zjazdu ZSL w Lublinie przewodniczył Franciszek Stopa – prezes PKW ZSL i wiceprzewodniczący PRN w Chełmie (w okresie międzywojennym był działaczem komunistycznym). Władze naczelne stronnictwa reprezentowali Wincenty Baranowski i Stefan Ignar. Ten ostatni stwierdził, że najczęstszym błędem politycznym spotykanym na Lubelszczyźnie

²³ Tamże, k. 17.

²⁴ Tamże, k. 19.

²⁵ Tamże, k. 21-22, *Rezolucja i Statutowego Zjazdu Wojewódzkiego ZSL w Lublinie z dnia 14 maja 1950 r.*

²⁶ Tamże, *Biuletyn Pozjazdowy WKW ZSL z 1 lipca 1951 r.*

jest to, że „robi się ze średniorolnego chłopca kułaka”. W stronnictwie jest za mało demokracji wewnętrznej, a powiatowe komitety prawie nie pracują²⁷.

W referacie sprawozdawczym przewodniczącego WKW ZSL Bolesława Nazimka wyeksponowane były następujące kwestie: industrializacja socjalistyczna Lubelszczyzny, kolektywizacja rolnictwa, manifestacyjne zbiorowe dostawy zbóż, stan organizacji wojewódzkiej ZSL, czujność rewolucyjna, umacnianie Frontu Narodowego, zapoznanie się z osiągnięciami gospodarki, nauki i kultury radzieckiej²⁸.

W powyższym referacie przedstawiono niektóre, zdaniem władz negatywne zjawiska w działalności kół ZSL w województwie. Zaliczono do nich: uchylanie się od podpisywania apelu Światowej Rady Pokoju, uleganie wpływom „sługusów imperializmu”, niechęć do płacenia składek członkowskich (18% wypełnia ten obowiązek statutowy), unikanie prenumeraty prasy zeteselowskiej (ponad połowa członków nie poczuwa się do tego polecenia), brak zainteresowania spółdzielczością produkcyjną, nadmierna troska o dobrze opłacane stanowiska, niewiara w sens istnienia ZSL.

Do osiągnięć wojewódzkiej organizacji ZSL przewodniczący B. Nazimek zaliczył m.in.: czyny produkcyjne z okazji 1 Maja, wzrost liczebny stronnictwa (w czerwcu 1951 r. było 9053 członków, w tym 862 kobiety), manifestacyjne zbiorowe dostawy zboża, przymusowe omloty zboża u „kułaków”, usuwanie „kułaków” z kół ZSL (w pow. lubelskim pozbawiono członkostwa ponad 30 osób), powstanie nowych spółdzielni produkcyjnych (w końcu maja 1951 r. w woj. lubelskim było 165 spółdzielni produkcyjnych zrzeszających 5202 członków, w tym 262 zeteselowców). W referacie znalazła się wzmianka, że we wsi Sosnowica w pow. włodawskim udało się zorganizować spółdzielnię produkcyjną dopiero wtedy, gdy zagrożono tamtejszym mieszkańcom przymusowym wysiedleniem²⁹.

B. Nazimek zaliczył do najpilniejszych zadań władz wojewódzkich i aktywu ZSL: „wzmoczenie czujności wobec działań wroga”, likwidację „zagrożenia ideologicznego” w powiatach: krasnostawskim, tomaszowskim i lubartowskim, eliminację „kułaków”, „spekulantów” i „biurokratów” z ZSL, zaangażowanie kół w realizację planu 6-letniego i planu kontraktacji, poprawę pracy klubów radnych ZSL, otoczenie opieką komitetów założycielskich spółdzielni produkcyjnych³⁰.

Po dyskusji (uczestniczyło w niej 37 osób) drugi Walny Zjazd Wojewódzki przyjął rezolucję, w której podkreślano m.in.: 1) Potępiamy agresywne działania

²⁷ Tamże, *Drugi Wojewódzki Zjazd ZSL w Lublinie w dniu 17 czerwca 1951 r.*

²⁸ Tamże.

²⁹ Tamże.

³⁰ Tamże.

rządów imperialistycznych przeciwko ZSRR, Chińskiej Republice Ludowej i Korei, 2) Przeciwstawiamy się wrogiej działalności wszelkich „sługusów imperializmu – zdrajców narodu”, 3) Będziemy w ramach Frontu Narodowego budować „nową socjalistyczną wieś, w zdecydowanej walce klasowej z elementami kułackimi”, 4) Naszym bojowym zadaniem pozostaje nadal rozwój spółdzielczości produkcyjnej, 5) Zeteselowcy będą podnosić produkcję rolną poprzez udział w socjalistycznym wyścigu pracy³¹.

Wybrano KWK ZSL w składzie: przewodniczący – Bolesław Nazimek, i wiceprzewodniczący – Józef Mieleniak, II wiceprzewodniczący – Maria Klódka oraz członkowie: Jan Drożdżuk, Józef Sobieraj, Kazimierz Duma, Włodzimierz Skrzyński i Szczepan Kurowski.

Trzeci Walny Zjazd Wojewódzki ZSL w Lublinie odbył się 22 czerwca 1952 r., w obecności 176 delegatów i 237 gości. Władze naczelne stronnictwa reprezentowali: wiceprezes Rady Naczelnej – Mikołaj Dachow, wiceprezes NKW – Czesław Wycech, przewodniczący Głównej Komisji Rewizyjnej – Stanisław Stasiak. Sprawozdanie z rocznej działalności KWK ZSL złożył prezes Wacław Jeziernicki, obradom przewodniczył Józef Sobieraj.

Czesław Wycech w przemówieniu powitalnym stwierdził, że powstanie Polski Ludowej należy zawdzięczać „Armii Radzieckiej i sojuszowi robotniczo-chłopskiemu”. Obowiązkiem ZSL jest zdecydowane zaangażowanie się w nasilającą się walkę klasową, ponieważ „ambona, plebania i pozostałości kułackie prowadzą ostrą walkę przeciwko Polsce Ludowej”. Dalekosiężnym zaś zadaniem ZSL jest totalna walka z kapitalizmem światowym³².

Mikołaj Dachow (wiceprezes RN ZSL) podczas dyskusji zjazdowej podkreślił, że obecnie „legitymacją obywatelską jest stachanowski wyścig pracy”. Zarzucił chłopom bierność w zwalczaniu propagandy przeciwników ustroju socjalistycznego. Jego zdaniem w nieodległej przyszłości nastąpi przejście od „demokracji ludowej do socjalizmu”, który będzie też budować cała Europa Zachodnia³³.

Wacław Jeziernicki (prezes KWK ZSL) w referacie sprawozdawczym za główne osiągnięcie w pracy politycznej między drugim a trzecim zjazdem uznał „wzrost bojowości naszych szeregów w demaskowaniu wroga klasowego”, powstanie nowych spółdzielni produkcyjnych, współzawodnictwo w podejmowaniu zobowiązań dla uczczenia 60 rocznicy urodzin Prezydenta Bolesława Bieruta, popularyzację Konstytucji PRL i rozwój kół Towarzystwa Przyjaźni

³¹ Tamże.

³² A. Mieczkowski, *Działalność organizacyjna i polityczna PZPR i ZSL na wsi lubelskiej w latach 1950-1956*, mps, s. 8.

³³ Tamże.

Polsko-Radzieckiej³⁴. Jako zjawiska niepokojące wymienił: brak akceptacji kierowniczej roli PZPR przez „prawicowców”, wyraźną tendencję do likwidacji ZSL (w powiatach: Zamość, Lubartów i Radzyń Podlaski), niechęć znaczącej części aktywu gromadzkiego i powiatowego wobec spółdzielczości produkcyjnej (poniżej 40% członków ZSL w województwie należy do spółdzielni), małe zainteresowanie broszurami politycznymi wydawanymi przez Wydział Propagandy Naczelnego Komitetu Wykonawczego ZSL³⁵.

Pewna część członków ZSL w województwie lubelskim nie uległa brutalnej pezetpeerowskiej propagandzie, wspieranej przez aparat Stronnictwa, skierowanej przeciwko duchowieństwu katolickiemu, wsi i ludziom inaczej myślącym niż komuniści. Wyrazem oporu przeciwko sowietyzacji Polski było m.in.: niepłacenie składek członkowskich, ucieczka od prenumeraty prasy zeteselowskiej, niska frekwencja na zebraniach wiejskich, negacja kolektywizacji rolnictwa, brak dyspozycyjności radnych gromadzkich i powiatowych wobec władz stronnictwa, uchylanie się od obowiązkowych dostaw artykułów rolnych. Od połowy 1951 r. do połowy 1952 r. wykluczono z wojewódzkiej organizacji ZSL 240 członków za działalność niezgodną z linią polityczną Stronnictwa oraz „obcość klasową” i lekceważenie obowiązków wobec państwa³⁶.

Niektórzy delegaci III Wojewódzkiego Zjazdu ZSL domagali się stałego „wzmacniania czujności klasowej”, kształtowania światopoglądu naukowego wśród mieszkańców wsi, pogłębiania przyjaźni polsko-radzieckiej, demaskowania „angloamerykańskich kapitalistów grożących światu nową wojną”. Np. Józef Obszyński (delegat z pow. zamojskiego) zaproponował: „Usunąć wroga z szeregów ZSL i spółdzielczości. Przeprowadzić kolektywizację do końca. Trzeba dalej szybko budować socjalizm bo prowadzi nas wszystkich do dobrobytu”³⁷. Delegat z pow. chełmskiego Jan Łubkowski (uczestnik wycieczki do Związku Radzieckiego) stwierdził m.in.: „W kołchozach panuje dobrobyt, radość, co wieczór są zabawy. Praca jest lekka, bo w rolnictwie stosuje się najnowocześniejszą technikę. Pracownicy kołchozu są gotowi oddać za kołchoz swoje życie”³⁸.

W rezolucji III Wojewódzkiego Zjazdu ZSL w Lublinie niezwykle ostro potępiono Watykan, politykę zagraniczną Zachodu, żądano zakończenia wojny w Korei, uznania J. Stalina za „chorążego pokoju”. Postulowano bezwzględną walkę z „wrogiem klasowym”, pełną kolektywizację wsi, uczynienie stronnictwa

³⁴ AZW PSL, t. 4, *Protokół III Walnego Zjazdu Wojewódzkiego ZSL w Lublinie w dniu 22 VI 1952 r.*

³⁵ Tamże.

³⁶ Tamże.

³⁷ Tamże.

³⁸ Tamże.

„pełną transmisją PZPR”. W liście do B. Bieruta delegaci napisali, że w życiu codziennym będą „Umacniać zdobycze ludu polskiego osiągnięte pod Twoim przewodnictwem na drodze do socjalizmu”. Projekt Konstytucji PRL „wieńczący dzieło Twojego życia, przedyskutowaliśmy wszyscy i wszyscy przyjęli z radością jako naszą Konstytucję”³⁹.

W skład prezydium WKW ZSL po III Zjeździe weszli: Wacław Jeziernicki – prezes, Jerzy Popko – i wiceprezes, Maria Kłódka – II wiceprezes, Andrzej Szubar – sekretarz. Członkami WKW wybrano: Szczepana Kurowskiego, Grzegorza Winniczuka, Józefa Obszyńskiego, Józefa Sobieraja, Stanisława Piecyka i Annę Tomasiak⁴⁰.

Czwarty Wojewódzki Zjazd ZSL w Lublinie odbył się w dniach 10-11 listopada 1956 r., a więc już w okresie „odwilży popaździernikowej”, kiedy nieco osłabła kontrola PZPR nad stronnictwem. Prezes NK ZSL Stefan Ignar na tym zjeździe konstatawał, że partia komunistyczna nie rozumie sprawy niepodległości Polski, aspiracji chłopów, nie dostrzega potrzeby istnienia autentycznego samorządu terytorialnego i zawodowego. W pierwszej połowie lat pięćdziesiątych PZPR i aparat państwowy dążyły do likwidacji kół ZSL, zwłaszcza w uczelniach i instytucjach. Instancje partyjne uniemożliwiały Stronnictwu przyjmowanie młodzieży do swoich organizacji terenowych. Sekretarze komitetów powiatowych PZPR decydowali o stanie organizacyjnym powiatowych organizacji ZSL, o składzie personalnym powiatowych komitetów wykonawczych Stronnictwa, często zmuszali zeteselowców do wstępowania do partii, obiecując im posady i stanowiska⁴¹. S. Ignar potwierdził jednak, że ZSL uznaje przewodnictwo PZPR, ale powinno dążyć do uzyskania samodzielności politycznej.

Zjazd zagaił Jan Pasiak (były komendant BCH na Lubelszczyźnie), obradom przewodniczyli: Mieczysław Pazura, Bolesław Nazimek i Stanisław Lejwoda. Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiego Komitetu ZSL za lata 1952-1956 złożył prezes – Władysław Gawlik.

Dyskusja na zjeździe była burzliwa i na dobrym poziomie merytorycznym. Józef Wójcik (b. prezes ZW SL w latach 1944-1947) określił, że ZSL w latach 1950-1956 nie było partią polityczną, lecz tylko „aparatem egzekucyjnym”⁴². Były prezes WKW ZSL, Wacław Jeziernicki oświadczył, że wielu członków władz naczelnych i wojewódzkich Stronnictwa nie miało nigdy nic wspólnego z ruchem ludowym, np. Władysław Kowalski, Antoni Korzycki, Aleksander

³⁹ Tamże.

⁴⁰ Tamże.

⁴¹ *Referat Prezesa NK ZSL Stefana Ignara wygłoszony na IV Wojewódzkim Zjeździe ZSL w Lublinie w dniu 10 XI 1956 r.* Mps w posiadaniu autora.

⁴² *AZW PSL, Materiały IV Wojewódzkiego Zjazdu ZSL w Lublinie 10-11 XI 1956 r.*

Juskiewicz czy też Jan Ziemiński, „przysłany w teczce” z Warszawy do Lublina na stanowisko prezesa WKW ZSL⁴³.

Delegat z powiatu krasnostawskiego Józef Żelazko domagał się, aby do władz stronnictwa wybierać autentycznych działaczy chłopskich, a nie „chłopów z Marszałkowskiej”. Podkreślił, że komuniści zniszczyli przedsiębiorczość i inicjatywę Polaków, natomiast Związek Młodzieży Polskiej zdemoralizował młodzież poprzez wpajanie jej antywartości i nakłanianie do pijaństwa. Odbudowę wsi polskiej trzeba rozpocząć od odrodzenia moralnego młodego pokolenia, później zająć się promocją samorządu terytorialnego i zawodowego, który będzie zaporą przed nadmiernym rozrostem biurokracji, który nastąpił w okresie stalinizacji Polski. Dodał, że komuniści ponoszą bezpośrednią odpowiedzialność za zniszczenie spółdzielczości, rzemiosła, niedorozwój infrastruktury na wsi, upadek kultury⁴⁴.

Spośród delegatów najbardziej obszerne i interesujące przemówienie wygłosił Eustachy Tętnik z Krasnegostawu. Przypomniawszy zebranym na zjeździe, że w 1950 r. został usunięty z ZSL za to, że jest „Klasowo obcy, wyzyskiwaczem, inteligentem, który nie zna zagadnień wsi”. Te niedorzeczne zarzuty przedstawił mu oficjalnie członkowie władz wojewódzkich ZSL: Jan Ziemiński i Józef Oracz-Tłuczek, którzy przed 1939 r. służyli interesom sanacji, a po 1944 r. komunistom. Rzeczywistą przyczyną wydalenia go ze stronnictwa była odmowa współpracy z Urzędem Bezpieczeństwa Publicznego w charakterze konfidenta. Wyraził on swoją solidarność z uchwałą aktywu wojewódzkiego ZSL w Lublinie z dnia 30 października 1956 r. dotyczącą pozbawienia członkostwa wszystkich stalinowców, w tym J. Ziemińskiego i pozbawienia go Krzyża Kawalerskiego Odrodzenia Polski.

E. Tętnik zaznaczył, że rok 1956 jest rokiem przełomowym w historii Polski, bo rozpoczął się czas odnowy życia publicznego. Kult Stalina, bezwzględny terror i ucisk, likwidacja inicjatywy prywatnej, kolektywizacja wsi spowodowały, że Polska stanęła nad przepaścią. Stosunki Polski ze Związkiem Radzieckim powinny kształtować się na zasadzie równości i poszanowania suwerenności państwowej. Partie polityczne w kraju, w tym ZSL muszą być samodzielnymi organizacjami. Stronnictwo nie może być dalej „przytułkiem lakierników, aseku rantów i karierowiczów”⁴⁵.

Stanisław Szczepaniuk z Lublina stwierdził, że budowa socjalizmu w wersji stalinowskiej zakończyła się klęską. ZSL w okresie kultu jednostki nie był partią ludową, lecz parobkiem PZPR. Stosunki między partiami powinny być oparte na zasadzie poszanowania ich odrębności i partnerstwa. Socjalizm w Polsce powinna budować „prawica ludowa”, która była prześladowana po 1945 roku. Trzeba

⁴³ Tamże.

⁴⁴ Tamże.

⁴⁵ Tamże.

rehabilitować działaczy SL „Roch”, ZMW RP „Wici” i PSL, wypuścić z więzień ludowców i wykluczyć z ZSL propagatorów stalinizmu⁴⁶.

Władysław Chrzastowski z powiatu lubelskiego przedstawił następujące postulaty: 1) rezygnację z przymusowej kolektywizacji rolnictwa, 2) likwidację szarwarków, 3) zmianę systemu podatkowego, wyniszczającego wieś, 4) uregulowanie sprawy własności ziemi, 5) przeprowadzenie właściwej klasyfikacji gruntów, 6) obniżenie wymiaru obowiązkowych dostaw artykułów rolnych, 7) odbudowanie spółdzielczości rolniczej, 8) zagospodarowanie nieużytków powstałych wskutek przymusowej kolektywizacji rolnictwa, 9) zaniechanie dotowania z budżetu państwa gospodarstw spółdzielczych i państwowych⁴⁷.

Inni delegaci żądali: rozwiązania Związku Młodzieży Polskiej, reaktywowania Związku Młodzieży Wiejskiej „Wici”, przywrócenia tradycyjnych obchodów Święta Ludowego, zmian kadrowych w stronnictwie, naprawy krzywd wyrządzonych żołnierzom Polskiego Państwa Podziemnego.

Większość delegatów uważała, że usprawnienie działalności ZSL i podniesienie jego pozycji politycznej może nastąpić poprzez: 1) zmniejszenie aparatu Stronnictwa i ograniczenie jego roli, 2) wzmocnienie rangi organów wybieralnych i aktywu, 3) przywrócenie obchodów Święta Ludowego, 4) dopuszczenie zeteselowców do pracy w aparacie bezpieczeństwa publicznego i Zarządzie Politycznym Wojska Polskiego, 5) powołanie Wojewódzkiej Komisji do Spraw Rehabilitacji Działaczy Ludowych, 6) ukarania winnych torturowania żołnierzy Armii Krajowej i Batalionów Chłopskich.

W uchwale IV Wojewódzkiego Zjazdu ZSL w Lublinie z listopada 1956 r. potępiono stalinizm jako „system kultu jednostki jako system dyskryminacji człowieka”. Wyrażono poparcie dla działań Władysława Gomułki i uchwał IV Plenum NK ZSL. Zjazd potwierdził potrzebę ściślejszej współpracy ZSL ze Stronnictwem Demokratycznym. Delegaci domagali się uchylenia tych przepisów prawnych, które ograniczają kompetencje i inicjatywę rad narodowych, w szczególności rad gromadzkich. Postulowali zwiększenie udziału członków ZSL w radach narodowych województwa lubelskiego⁴⁸.

Wskazano na potrzebę przywrócenia praw członkowskich wszystkim niesłusznie usuniętym ze stronnictwa, wynagrodzenia krzywd wyrządzonych żołnierzom BCh, powołania do władz naczelnych i terenowych ZSL działaczy Polskiego Stronnictwa Ludowego. Pod wpływem nacisku kierownictwa Zarządu Wojewódzkiego (prezesem był wówczas Władysław Gawlik) i części delegatów zjazd opowiedział się za spółdzielczą formą przebudowy ustroju rolnego, czyli raz jeszcze stronnictwo potwierdziło, że nie jest zdolne do reprezentowania interesów chłopów. W uchwale brak jest stanowiska wobec ludobójczych praktyk

⁴⁶ Tamże.

⁴⁷ Tamże.

⁴⁸ Tamże.

aparatu bezpieczeństwa publicznego, prokuratury i sądów w latach 1949-1955. Dlatego jeden z delegatów, Bolesław Choraczyński w czasie dyskusji powiedział: „Wypowiedzi z terenu były właściwe, ale z Prezydium kazdili chłopom tak jak przedtem (...) Dlaczego ta sala jest jeszcze niemym sejmem?”⁴⁹

Niezależny ruch ludowy został zlikwidowany w końcu 1947 r., gdy kierownictwo PSL przejęli przeciwnicy mikołajczykowskiej linii politycznej. W latach 1949-1956 Zjednoczone Stronnictwo Ludowe było w pełni kontrolowane i sterowane przez komunistów. W tym okresie działalność PZPR i stronnictw satelickich, Związku Młodzieży Polskiej oraz aparatu państwowego koncentrowała się na totalnej walce z „wrogiem kasowym”, religią i Kościołem katolickim, inicjatywą obywatelską, własności prywatną.

W województwie lubelskim bardzo brutalnie realizowano plan rozwoju sieci spółdzielni produkcyjnych, kosztem gospodarki i spokoju społecznego na wsi. W czasie największego nasilenia represji i łamania podstawowych praw człowieka nastąpił spadek stanu liczebnego ZSL w kraju i w woj. lubelskim (w 1950 r. liczba członków ok. 7900, a w 1952 – ok. 5500). Setki zeselowców – głównie chłopów średniorolnych – zostało wykluczonych ze stronnictwa za „obcość klasową” i brak „czujności rewolucyjnej” i poddanych wnikliwej obserwacji organów bezpieczeństwa publicznego.

Działalność PZPR i ZSL w tym okresie powodowała zanik spółdzielczego i samorządowego działania społecznego. Stronnictwo i rady narodowe ograniczono do roli wykonawców uchwał partyjnych i decyzji organów administracji państwowej. ZSL stał się przytułkiem asekurantów i dorobkiewiczów, ale pewna jego część członków wyrażała na zjazdach i przy innych okazjach sprzeciw wobec antypolskiej i antywiejskiej polityce komunistów. W latach 1956-1957 zrehabilitowano w woj. lubelskim tylko 290 ludowców, z których większość powróciła do działalności w ZSL. Wiele tysięcy byłych członków PSL nie miało nadal możliwości aktywnego oddziaływania na środowisko wiejskie.

⁴⁹ Tamże.